

**ՅՈՀԱՆՆԻՍԻ ՀԱՅՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՈՐ ԵՒ ՄԱԿԱՆՈՒՆ
ԿՈԶԵՌՆ՝ ԱՍԱՅԵԱԼ ՅԱՂԱԳՍ
ՎԱՐԴԱՎԱՌԻ ՏԱԻՆԻՆ, ԵԹԷ ՎԱՍՆ ԷՐ
ՅԸՆԹԵՐՑՈՒԱԾՆ ՈՉ ՇԱՐԱԳՐԵՑԱԻ ՈՉ Ի
ՅԱԿՈՎԲԱՅ ՄԵԾԷ, ՈՐ Է ԵՂԲԱՅՐ ՏԵԱՌՆ, ԵՒ ՈՉ Ի
ԿԻՒՐԴԷ ԵՒ ՈՉ ԶԿՆԻ ՆՈՅԱՅ
ՅԱՅԼՈՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՅ ԵՒ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՅ
ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ:**

Այսպէս ծանուցին մեզ բանաբունքն^{1*} զպատճառս խորհրդոյն, եթէ յնթերցուածն զտնտեսութեան ներգործելոց տաւնից ունի զցուցումն, որք երկաքանչիւրոց պիտառութեամբք կատարեցան, որք ոչ միայն առյապապսն առհաւատչեալ ունին զփրկութեանցն խորհուրդ կամ այլոց ներգործութեանց արինակք էին, որպէս արէնքն Մովսիսի՝ հանդերձ ամենայն նախատաւնակ դրութեամբքն, այլ ի մերձակայ ամս եւ յաւուրս զիրաքանչիւրոցն առբերելով զփրկութեան պտուղն եւ ոչ յապառնիսն¹ թողին ժամանակս քանզի տաւն² սրբոյ³ Յայտնութեան եւ Մկրտութեան, որ կատարի յունուվարի⁴ վեցն: Այլ մարմնանալ⁵ եւ մկրտիլ Քրիստոսի ոչ ցուցանէ, - քանզի միանգամ⁶ կատարեաց, եւ մեք ամի ամի գնոյն կատարենք իւրովք խորհրդովքն, եւ ոչ իբրեւ զանկատար վերապատուեմք յիշատակաւ զարն: Նմանապէս եւ տաւն չարչարանացն եւ Յարութեան զԻւրոյ խորհրդոյն ունէր ներգործութիւն եւ ոչ միայն առ հաւատչաւիք⁷, քանզի եւ մեք յիրաքանչիւր տաւնիցս այսոցիկ վայելման խորհրդոցն փրկութեան հաղորդեցաք, քանզի Յայտնութեան եւ Մկրտութեան Քրիստոսի մեք մկրտութեամբ աւագանին միաւորեցաք, զորոց արդ իսկ յայտնապէս բերեմք զվաեւումն⁸: Իսկ Յարութիւն թեպէտ եւ յապառնի ցուցանի մեզ, սակայն՝ ոչ ամենեւին, քանզի առաք ինչ եւ այժմ մասնաւորաբար: Քանզի ի խաչելութեան Տեառն յարեան բազում մարմինք ննջեցելոցն սրբոց մտին ի քաղաքն սուրբ եւ երեւեցան բազմաց:

Այսպէս տաւնիցս այս ընթերցուածոց⁹ զկատարումն ունել ցուցաւ, բայց տաւն սրբոյ Վարդավարիս միայն զառհաւատչեայն ցուցեալ տակաւին եւս անկատար, զաւարտումն ոչ առեալ, քանզի յաստուածային փառս եւ կերպարանս զմերս փոխիլ եցոյց: Եւ այս առյապա. վասն այսորիկ եւ յընթերցուածին ոչ եղաւ: Դարձեալ է իմն եւ այլ խորհուրդ, քանզի զգալիս երեւմամբ ընդ տեսանելիս մեր չափեալ զՅայտնութենէն եւ զՄկրտութենէն Խաչին եւ զՅարութեան կատարեաց զմեծ խորհուրդս: Վասն այսորիկ ազդմամբ Հոգոյն Սրբոյ վասն հաստատութեան մխիթարութեան մտաց մերոց ընդ զգալի գրով եղին: Իսկ երեւումն փրկչին մերոյ ի Թափաւրական լերինն անտեսանելի էր մարդկայնոց ղիմաց եւ մտաց: Վասն այնորիկ ընդ վերծանողականս չարկին ընդ գրով:

Արդ, զերեւումն կերպարանի Փրկչին մերոյ ի Թափովրական լերինն աստուածային փառացն յայտնութեան է ի հանդերձեալ յաւիտենին ի մեզ առբերելով: Յայնժամ առնու զկատարումն տանիս այս, յորժամ եւ լինիցի միաւորութիւն մեր եւ հրեշտակաց:

Իսկ ընդէ՛ր յետ երից յիսնակի տանն էկեղեցի ոչ գրով ընթերցուածոց¹⁰, այլ՝ աւանդութեամբ, զի¹¹ ոչ եթէ ընդ¹² այնր փոքր ինչ համարելով, այլ իբրեւ յոյժ մեծ եւ փառաւոր ի հաւատս սրտի: Եւ յաւանդութիւն եղին զունելն որպէս¹³ է փրկութիւն Աստուծոյ եւ խոստումն արքայութեան, «զոր ակն ոչ ետես եւ ունկն ոչ լուա եւ ի սիրտ մարդոյ ոչ անկաւ»^{2*}, հաւատովք պատրաստեցաւ¹⁴ մեզ, յԱստուծոյ¹⁵ նոյնպէս եւ տանս այս, քանզի մի եւ նոյն խորհուրդ է երեւման մեզ Աստուծոյ եւ ժառանգութենէ արքայութեան: Իսկ յետ երրորդ յիսնակի տաննէլն այս է. առաջի յիսնակովն ցուցանի մեզ հարցն արդարութիւն՝ յԱղամայ եւ յԱբէլէ, ի Սեթա եւ Յենովքա, ի Նոյէ մինչեւ ցԱբրահամ, Իսահակ եւ Յակոբ: Եւ երկրորդ յիսնակին՝ արինացն Մովսիսի եւ մարգարէիցն մինչեւ ցՅովհաննէս Մկրտիչ: Եւ երրորդ յիսնակին աւետարանական քարոզութիւն Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի:

Ունի դարձեալ եւ այլ խորհուրդ՝ զերիս շարժմունս մարդկային բնութեանս. ի մոլորութենէ կռապաշտութեան յաստուածգիտութիւն հաւատովք¹⁶ հարցն եւ արինաւքն էկեալ, որպէս եւ Մովսէսի երեւեալ ասէր. «Ես եմ Աստուած Աբրահամու, Սահակայ եւ Յակովբայ»^{3*}: Եւ զնոսա առ ժողովուրդն առաքելով ասէ. «Աստուած հարցն ձերոց առաքեաց, զիս առ ձեզ»^{4*}: Եւ այսպէս յեզիպտական խաւարէն առաջնորդեալ¹⁷ ի լոյս աստուածգիտութեան: Եւ երկրորդ շարժմամբ ի Հաւրէ առաջնորդեալք առ Միածին Որդին, որպէս եւ Ինքն իսկ Յիսուս Քրիստոս ասէ՝ ի Հաւրէ Միածինն. «Ոչ ոք կարէ գալ առ Իս, եթէ ոչ Հայրն Իմ երկնաւոր ձգեսցէ զնա առ Իս»^{5*}: Եւ դարձեալ, եթէ՝ «Տուա Ինձ ամենայն իշխանութիւն ի Հաւրէ Իմմէ յերկինս եւ յերկրի»^{6*}: Եւ երրորդ շարժմամբ Տէրամբ մերով Յիսուսի Քրիստոսի առաջնորդեալք առ Հոգին Սուրբ որպէս եւ Ինքն¹⁸ ասէ բանն ճշմարտութեան, եթէ՝ «Ամենայն որ հաւատայ Յիս գետք յորովայնէ նորա բխեսցեն ջրոյ կենդանութեան»^{7*}: Եւ զայս ասէր զՀոգոյն Սրբոյ, զոր ընդունելոց էին: Եւ Պետրոս ասէ վասն տանն Կոռնելի¹⁹, եթէ ի հաւատալն ի Յիսուս Քրիստոս²⁰ ընկալան զՀոգին Սուրբ, որպէս եւ մեք^{8*}: Արդ, հայրական աստուածգիտութեամբն յեզիպտոսի ձեռն Մովսէսի հրաման առեալ եբրաեցոցն արեամբ զենեցելոյ²¹ գառինն զդրունսն կնքել, զի անցցէ Տէր հարկանել զանդրանիկսն եզիպտացոց, եւ փրկեալք ապրին անդրանիկքն հեբրաեցոց եւ ծովահերձ ճանապարհաւ փութացեալ ի լեառն Սինա: Եւ հետամուտ²² եղեալ ընկղմի Փարաուն, բայց փախստականքն ճաշակեն զմանանայն: Ճանապարհորդքիմք²³ եւ մեք առաջին յիսնեկան, այսինքն՝ քառասնեակ պահովքն, արինական եւ մարգարեական ընթերցուածովք, արեամբ չափ նահատակեալք ընդդէմ մեղաց զսատակիչն հոգոց մերոց ի բաց հալածելով եւ բղմամբ²⁴ արտասուաց իբրեւ զյորդահոս ծովով ընկղմել զիմանալին²⁵ փարաուն, եւ քաղցրաբարբառ²⁶ սաղմոսերգութեամբ, հոգե-

տը մանանայիւ ընդ մարգարէին Դաւթի, թէ՛ «Քաղցր են ի քիմս իմ բանք Քո քան զմեղր»^{9*}: Ճեպով հասանեմք ի սուրբ Պասքայ²⁷ Աստուծոյ մերոյ յարին անարատ Գառինն, որով աւծեալ կնքին հոգիք մեր եւ միտք եւ խորհուրդք անմտանելիք եղեալ չար խորհրդոց, փակեալք ընդդէմ դառն եւ դաւաճանող վիշապին: Այլ եւ արտաքին դրունք²⁸ շրթանց մերոց ներկեալք արեամբ Միածնին²⁹, որ է կայծակն փրկութեան, եւ մաքրութիւն մեզ հաւատովք մերձեցելոցս, եւ հուր ծախիչ եւ կիզանող բանսարկութիւն ի³⁰ շրթանց մերոց: Եւ այսպէս յերկրորդ յիսնեակ Պենտակոստից³¹ ճանապարհ արարեալ իբրեւ յերկիրն աւետեաց աւետեալք յարութեան ի յիսնեակ արն գալըստեան Հոգոյն Սրբոյ:

Արդ, ի փառս համբարձեալ Տէր մեր³² Յիսուս Քրիստոս՝ Բանն Աստուած, առաքէ առ մեզ զեակից եւ զփառակից Հայր եւ Որդոյ զՍուրբ Հոգին: Եւ նա զի Աստուած մարդասէր է եւ վաղվադափոյթ³³ երեւեալ ի նմանութիւն աղաւնոյ, զի միամտութեամբ բնակեցցէ ի մեզ, այլ իբրեւ զհողմ սաստիկ, որ քակէ զհիմունս լեռնացեալ չարին յերկրէ, եւ իբրեւ զհուր աստուածային բորբոքեալ կիզանէ զհուրն աւտար՝ զսատանայ զստորանկեալ փայլակն, եւ գտեալ զմեզ արեամբն Քրիստոսի մաքրեալս եւ զարդարեալս, բնակէ ի սիրտս մեր անմարմնապէս, եւ առաջնորդէ մեզ յերկիր³⁴ ուղիղ ի լեռն Թափովր, որ թարգմանի էջք հոգոյ եւ նախադուռն եւ նմանութիւն մաւրն մերոյ վերինն Երուսաղէմի: Քանզի ի յայսմ աւուր մեծի Վարդավարի³⁵ փայլեաց զփառսն³⁶ հայրենի եւ զկերպն, որով զկնի յարութեան ի գերեզմանէն երեւեցաւ մետասանիցն ի Գալիլեա ի լեռն: Եւ իբրեւ տեսին, ասէ, զնա, երկիր պագին նմա, եւ ոմանք յերկուացան. քանզի հմտագոյն զլիաւորքն Պետրոս եւ Յակովբոս եւ Յոհաննէս, որք զայլակերպիլն Նորա տեսին ի լերինն գնոյն երեւումն յորժամ տեսին ի լեռն Գալիլեա անյերկուաբար ծանեան: Իսկ այլ աշակերտքն, որ զայլակերպիլն Նորա ոչ տեսին, վասն այնորիկ յորժամ յարութեան հանդիպեցան, յերկուացան յանձանաւթս եղեալք: Եւ ի վերանալն փառաւորապէս առ Հայր գնոյն եցոյց կերպարանս, եւ գնոյն ամպն, որ³⁷ կալաւ զՆա յաչաց նոցա: Եւ զլիաւորագոյն աշակերտքն որպէս յայլակերպիլն ի Թափովր մերձ էին, եւ հաստատագոյն³⁸ խորհրդովն նոյնքն ընդ նմա մաւտակացք էին՝ ի լերինն Ձիթենեաց յորժամ³⁹ աղաւթըր առ Հայր, եւ ի գերեզման նոցա յառաջագոյն Պետրոս եւ Յակովբոս եւ Յոհաննէս, եւ վերանալն ամպովք, յորժամ համբարձեալ զձեռն արինեաց գնոսս, զխորագոյնսն ծանոյց նոցա խորհուրդս, եւ նոքա՝ այլոցն:

Արդ, յայլակերպսն լինել ի Թափովր լերինն գայն եցոյց կերպարան եւ զփառս, զոր զկնի համաւրէն յարութեան աշակերտաց Իւրոց, եւ⁴⁰ ամենայն արդարոց պարգեւէ: Եւ որպէս Ինքն ասաց, թէ՛ «Յայնժամ փայլեցցեն արդարքն որպէս զարեգակն յարքայութեան Աստուծոյ»^{10*}, «Փայլեցին երեսք Նորա իբրեւ զարեգակն, եւ հանդերձք Նորա պայծառ իբրեւ զասր»^{11*}: Աւետարանէ մեզ Յոհաննէս ի կաթողիկէին իւրում, եթէ՛ «Ի յարութեանն նման Նմա լինելոց եմք»^{12*}, զի տեսանելոց եմք զՆա յերկինս եւ էն գնոյն, զոր Ինքն ետես ասաց մեզ: Զայս տեսիլ ետես եւ Պաւլոս եւ շրտեաւ յաչացն սաստկութեամբ լուսոյն, որ երեւեցաւ նմա, գնոյն մեզ վերահնչեաց քարոզ,

ասէ. «զՓառսն Տեառն իբրեւ ընդ հայելի տեսեալ, ի նոյն կերպարանս նորոգիմք փառաց ի փառս որպէս ի⁴¹ Տեառն Հոգոյն»^{13*}:

Արդ, տեսաւոյն փառաց խնդութեամբ մեզ աւետարանեցին, եւ մեք փութանակի զգաստացեալք⁴² աղաչեսցուք զամենագաւր Սուրբ Հոգին, զի սրբեսցէ զմիտս եւ զխորհուրդս մեր այնմ⁴³ տեսութեան արժանաւորիլ եւ հասանել փառաց⁴⁴:

Այլ եկեսցուք ի բան⁴⁵ սրբոյ աւետարանչացն, որ ասեն «Ամէն, ամէն ասեմ ձեզ, զի իցեն ոմանք ի սոցանէ, որ աստ կան, որք ոչ ճաշակեն զմահ մինչեւ տեսցեն զՈրդի մարդոյ եկեալ արքայութեամբ Իւրով»^{14*}: «Եւ յետ վեց աւուր առնու զԻւր աշակերտսն»^{15*}: Այս ըստ Մատթէոսի: Իսկ Ղուկաս ասէ. «Եւ եղև յետ այսց բանից իբրեւ աւուրք ութ առեալ զաշակերտսն եւ ել ի լեան»^{16*}: Արդ, ոչ եթէ երկբայութիւն ինչ է աւետարանչացն, քանզի զմի ասեն, վասն զի մի եւ նոյն Հոգի շնչեաց ի նոսա, այլ Մատթէոս զմիջին միայն ասէ զաւուրսն եւ զառաջինն եւ զվերջինն՝ ոչ, իսկ Ղուկաս՝ զառաջինն ար հանդերձ այլովքն թուելով յաղագս մեծ եւ սքանչելի խորհրդոյ: Արդ, վեցն ասել այս է խորհուրդ. վասն զի Բանն Հաւր Յիսուս Քրիստոս որ յառաջ է քան զամենայն յաւիտեանս, իսկ ի վեցերորդում աւուրն ըստ պատկերի Աստուծոյ ստեղծեալ զմարդն եւ ինքն գոյով Որդի Աստուծոյ Որդի մարդոյ եղանի դարձեալ եւ կոչի. «Տեսանիցէք, ասէ, զՈրդի մարդոյ եկեալ արքայութեամբ եւ փառաւք»^{17*}: Եւ զի անդ ի վեցերորդ⁴⁶, աւուրն ամենայն գործոց իւրոց կատարումն ստեղծ զմարդն ի փառս աստուածապատիւ, եւ ի նոյն վեցերորդի կատարեաց Աստուած զամենայն գործս իւր, ասէ աստուածային գրութիւն. «Իսկ յետ վեցերորդին եւթներորդումն ապա ասէ. Հանգեաւ Աստուած ի գործոց, եւ արինեաց եւ սրբեաց զաւրն եւթներորդ»^{18*}: Իսկ վասն զի զտուեալ փառսն մերկացաւ մարդն, որ է կատարումն գործոյն Աստուծոյ, այսինքն է՝ կամացն, քանզի կամելն նորա է գործ կատարեալ եւ կատարումն՝ մարդն: Վասն այնորիկ ի վեցերորդում դարուս ի նոյն աւուր խորհուրդ, որպէս ասացին բնաբանքն եկեղեցւոյ. Մարմնացաւ ի Կուսէն եւ միացոյց զբնութիւնս մարմնոյն աստուածային բնութիւն եւ ի փառս, եւ ի զվեցերորդում դարուս կատարեաց զամենայն գործս աստուածային տնաւրէնութեան եւ կատարեաց այսպէս մարմնանալովն եւ մկրտութեամբն վերաստեղծեաց եւ ետ զՀոգին Սուրբ, զոր յառաջնումն, յորժամ ստեղծ փչեաց ի նա, յորժամ ի Յորդանան աղաւնակերպ էջ ի վերայ Յիսուսի, եւ առ⁴⁷ ի Նմանէ յիւրաքանչիւր ոք ի մեզ աւագանի ծննդեամբն: Եւ ապա խաչիւ եւ թաղմամբ եւ յարութեամբ զաստուածային տալ մեզ զկեանս եւ զփառս, զոր ի յառնելն Նորա ի գերեզմանէն տեսին զփառս, որք սպասէին յարութեան: Եւ այս ամենայն ի Քրիստոս կատարմամբ յայտնապէս, իսկ մեզ՝ առհաւաստչիւ⁴⁸ եւ ծածկապէս, եւ ի կատարման վեցերորդիս յեւթներորդում մտի յաւիտենին, եւ ի մեզ կատարելաբար եւ յայտնապէս պարզելի: Վասն որոյ ասէ Պաւլոս. «Յայնժամ եւ դուք ընդ Նմայ յայտնեսցիք փառաւք»^{19*} եւ եթէ՝ «Այժմ տեսանեմք իբրեւ ընդ հայելի արիւնակաւ, բայց յայնժամ՝ դէմյանդիման»^{20*} յետ վեցերորդ դարուս: Վասն այնորիկ Մատթէոս եւ Մարկոս յետ վեց աւուր ասեն, յեւթներորդում փայլեալ զփառս առ ի հաստատութիւն մտաց եւ խորհրդոց մերոց: Տէր, եթէ այս է, որ ի ձեզ ծածկապէս գանձեալ են

լուսաւորութիւն ի փառաց⁴⁹: Իսկ Ղուկաս յետ ութ աւուր ասէ եկեալ զարքայութիւն⁵⁰ Աստուծոյ, զոր Ինքն իսկ Յիսուս տեսանել երից աշակերտացն իւրոց ասէ եւ արքայութիւն զերեւումն: Բայց յետ ութ աւուրն երեւելն ունի զխորհուրդ զութերորդի յաւիտենին մուտ, որ յերթնաւրեա շրջագալական աւուրց կենցաղոյս այսմիկ յանշրջելի եւ յանհոլով դրութիւն հաստատի, զոր Սողովմոն առակաւոր բանին զեկուցանէ. «Տուր բաժին եւթանց կենցաղոյս այսմ»^{21*}, այլ եւ ութից հանդերձելոյ յաւիտենին, զի աւրն այն վերջին ոչ փոխի զիշեր. «Եւ եղիցի յաւուրն յայնմիկ Տէր մի եւ անուն Նորա մի», որպէս ասէ մարգարէն Զաքարիայ, զի ոչ ոք փոխելով տիրացուցանէ վայրապար զկոռս կամ զոմանս կամ զայլ ինչ ախտ ցանկութեան^{22*}, զի «Եղիցի Աստուած ամենայն յամենայնի»^{23*} ասէ առաքեալ: Արդ, այս է ութերորդ աւուրն խորհուրդ, որ ի Թափովր լերինն Բանն Աստուած յայտնեաց զերեւումն: Իսկ հայրական ձայնին հնչումն, Որդի զնա դաւանեալ^{24*}, որպէս ի մկրտութեան, զի մի՛ զՅովաննէս քան զնա վերագոյն⁵¹ կարծիցեն, նոյնպէս եւ աստ մի՛⁵² զոք յարդարոց կամ մի՛⁵³ ի մարգարէից կարծիցեն, այլ՝ ճշմարտապէս Որդի Աստուծոյ:

Այլ եւ⁵⁴ ամպ հովանի լինել, զի յամբառնալն առ Հայր լուսափայլ ամպով վերանայր, եւ ի միւս անգամ⁵⁵ գալըստեանն այնպէս գա, եւ առաքելոցն եւ մարգարէիցն ընդ ամպովն լինել նշանակէ, զի ամենայն սուրբ եւ արդարք ամպով վերանան ընդ առաջ նորա: Եւ⁵⁶ այնպէս յամենայն ժամ ընդ Տեառն լինին առաքեալ[ք] ձայնիւ Հայր՝ յորդեգրութիւն ժամանեալք:

Իսկ զարհուրելն աշակերտացն եւ ի թմբրութիւն ծանրանալ ցուցանէ մեզ, թէ յայժմու յաւիտենիս ոչ ենք բաւական բերել զփառս Աստուածութեան եւ արքայութեան Նորա մինչեւ լաւագոյն զփոփոխումն⁵⁷ առնումք, որպէս եւ ոչ սինեական լերինն Մովսէս հանդուրժեաց զՆա դէմ յանդիման տեսանել, եւ ոչ ժողովուրդն բարբառոյ Նորա լսել, քանզի Մովսէս ասէր, թէ՝ «Զարհուրեալ եմ եւ դողամ»: Իսկ ժողովուրդն եթէ՝ «Խաւսեցի ընդ մեզ Մովսէս, եւ մի՛ խաւսեցի ընդ մեզ Աստուած»^{25*}: Եւ Մանուէլ յերեւման հրեշտակին «կորեաք» ասէ^{26*}: Եւ Դանիէլ զարհուրեալ յերկիր անկանէր: Իսկ Պաւղոս յաչացն շրտնոյր յերեւման Քրիստոսի⁵⁸ եւ ի բարբառել բանիցն: Եւ արդ, վասն այնորիկ յերեւել փոփոխմանն, որ նշանակէր յարութենէն տալ մեզ զփառս զարհուրելին:

Իսկ երեւումն Մովսէսի եւ Եղիայի, զի ոմանք զԵղիա կարծէին զՆա եւ ոմանք՝ զԵրեմիա կամ զմի ոք՝ ի մարգարէիցն եւ զմինն՝ ի մեռելոց եւ զմինն՝ ի կենդանեաց, զի ծանիցեն զՆա Տէր գոլով կենդանեաց եւ մեռելոց, եւ զի ի վերջնումն աւուր գալստեանն մեռեալքն ի Քրիստոս յարիցեն յառաջագոյն եւ ամպովք ընդ առաջ ելեալ կայցեն առաջի Տեառն իբրեւ զՄովսէս, եւ կենդանիքն առանց մեռելութեան թեթեւացեալք եւ փոփոխեալք յանապականութիւն⁵⁹ իբրեւ զԵղիաս, ընդ նոսայ հանգամայն կան առաջի Տեառն: Եւ զի անիմաստ հրեայքն հակառակ Աստուծոյ համարէին զՆա եւ արիւնաց լուծիչ, ած ի մէջ զՄովսէս, որ զնախագոյն հակառակսն Էփրաժ ի միջոյ նախ զԱնեսն եւ զԱմրես եւ ապա՝ զԿորիւ եւ զԴադան եւ զԱբիւրոն^{60 27*}: Արդ, եկեալ Մովսէս վկայեաց, եթէ՝ Սա է Աստուած եւ Որդի Աստուծոյ եւ կատարիչ կամաց Հա-

ւր եւ լրումն արինաց: Սոյնպէս եւ Եղիաս երեւեր՝ նախանձայոյզն Աստուծոյ եւ⁶¹ ասէր, թէ մոլորեցուցիչ ոք էր սա, վաղվադակի ծախէի հրով բովանդակ զյիսունս եւ զյիսնապետսն եւ կամ սպանանէի սրով բովանդակ զմարգարէսն Բահադու, այլ ոչ որպէս⁶² բովանդակ հրեայքն կարծեն, այլ սա է առաջնորդ կենաց եւ առաքիչ մարգարէիցն: Է եւ այլ խորհուրդ բանիս անել ի տեսութիւն իւր զՄովսէս եւ զԵղիա. եւ ասասցուք, թէ եւ հրեշտակաց փափագումն⁶³ տեսլեանն Աստուծոյ ի մարմնանալն լցաւ, ասէ Պաւղոս, եթէ՝ «Երեւեցաւ մարմնով, արդարացաւ հոգով, յայտնեցաւ հրեշտակաց, քարոզեցաւ ի հեթանոսս, հաւատարիմ եղեւ յաշխարհի եւ վերացաւ փառաւք»^{28*}, եւ եթէ՝ «Յայտնեցի արդ իշխանութեանց եւ պետութեանց, որ յերկրիս են ի ձեռն եկեղեցւոյ բազմապատիկ իմաստութեան Աստուծոյ»^{29*}: Իսկ Մովսէսի ըղձատենչ փափագմանն լրումն ի Թափովրական լերին եղեւ, քանզի նախ քան զմարմնաւորութիւն Բանին ոչ կարէր զերեսս Աստուծոյ տեսանել, այսինքն՝ զէութիւն նորա, այլ՝ միայն զյետոյս Նորա, որ է այն ինքն մարդկային խոնարհութեան կերպ, զոր առնլոց էր, վասն զի հայցեալ երբեմն Մովսէսի տեսանել զերեսս Տեառն Աստուծոյ, եւ պատասխանի տուեալ Տէրն ասէր. «Ոչ ոք տեսանէ զերեսս Իմ եւ կեա, բայց եղից զքեզ ապա ի փապար վիմիդ, եւ անցանելով Իմ առաջի քո, զի տեսցես զյետոյս Իմ»^{30*}, այսինքն՝ զմարմնաւորութիւն Իմ այս է⁶⁴՝ զարարածս Իմ: Իսկ «տեսցես», որ թէ ուսուցանիցիս ասէ եւ առնես⁶⁵ շնորհս պատմել Արարիչ գոյ զԱստուած եւ ի նմանէ եղեալ զարարածս: Քանզի «ոչ ոք տեսանէ զերեսս Իմ». յայսմ բանի «երեսս» զէութիւն ասէ, քանզի ոչ ոք էութեան Նորա կարէ հասու լինել, բայց եթէ ոչ ոք չափաւորապէս ի գործոցն Նորա ծանիցէ, որպէս ասէ առաքեալ, եթէ՝ «Աներեւոյթ Նորա ի սկզբանն արարածովքս իմացեալ տեսանին»^{31*}, այսինքն՝ մշտնջենաւորութիւն, զաւրութիւն եւ աստուածութիւն Նորա: Արդ, զփառս էութեան Նորա ոչ հնար եղեւ ումեք տեսանել ոչ հրեշտակաց եւ ոչ մարդկան, բայց եթէ յորժամ Աստուած մարդ լինել հաճեցաւ, եւ զառեալ բնութիւն միացոյց անբաժանաբար եւ անծախապէս ի մեր բնութիւն անփոխապէս^{32*} եւ անշփոթելի, որ է մի Որդի, մի Տէր, մի բնութիւն, մի դէմ, ըստ որում ի Մկրտութեան Յորդանանու ի Յովաննէ Սուրբ Հոգւոյն աղանակերպ ի վերայ գոլով, եւ ձայն հայրական վկայելով, եթէ՝ «Դա է Որդի Իմ սիրելի, ընդ որ հաճեցայ»^{33*}: Իսկ Մովսէս ի լերինն զաստուածային էութիւն ի մարմնի ճառագայթեալ ետես, իբրեւ զարեգակն դէմ յանդիման ոչ ոք կարացեալ է տեսանել, եւ ապա ամպոյն անաւարագոյն ի տուրնջեան ի մէջարէի ժամու ջերմագոյն եւ պայծառագոյն հեղեալ զճառագայթսն իբր թէ նոյն ինքն փայլիցէ եւ բոլորակն նորա ընդ ցնցուղ երեւեցի յաւոյն: Եւ կամ ի վճիտ ոք նաեւցի յաղբերս զբոլոր նորա եւ զփայլ լուսոյն տեսանիցէ: Այսպէս եւ հրեշտակք եւ սուրբք ամենայն, առաքեալք եւ մարգարէք զԱստուած ի մարմնի իմացեալ տեսին: Եւ Եղիաի յայրի անդ խոստացեալ զերեւումն, զայն աստ կատարեաց, զի անդ ասէ. Անցանէ առաջի հուր եւ հողմ սաստիկ եւ շարժումն մի զմիոյ զկնի, եւ ոչ յայնոսիկ Տէր: Եւ ապա սիք քաղցրագոյն եւ անդ Տէր, որ եւ խաւսի ընդ Եղիաս, թէ Դու զի՞ աստ. որ եւ նշանակէին առաջին սաստկագոյնքն զարինացն ահարկութիւնս, յորժամ չեւ⁶⁶ եւս էր մարմնացեալ Բանն Աստուծոյ: Իսկ սիք մեղմագոյն տնաւրենութեան նորա հեզութիւն ցուցանիւր, յորում խաւսե-

ցաւ ոչ միայն ընդ Եղիաի, այլ եւ՝ բովանդակ ընդ ամենայն ժողովուրդն Իսրաէլի եւ ընդ հեթանոսս. եւ զայս հեգութեամբ եւ մարդասիրութեամբ, այլ ոչ աղաղակ եւ վեճ մինչեւ արտաքոյ ոք ի հեթանոսաց լսել անախորժելի եւ սաստկութիւն ի նմանէ «զեղեզն ջախջախեալ ոչ բեկանել»^{34*}, որ են հրեայք կասեալք ի ճշմարտութենէ, եւ ոչ ինքեանք յինքեանս⁶⁷ խորտակեցին: Եւ զպատրոյկ աղաւտացեալ ոչ շիջուցէ, որ է առ նոսա ճրագ արինացն, եւ ոչ ինքեանք շիջանիցին:

Արդ, զայս հեգաշարժս ոչ յայրի անդ ճշմարտապէս, այն ի Թափովր յամպայարկ լերինն ետես Եղիա եւ փափագ նորա լցաւ: Եղեւ հանդերձ Մովսէսի ի Թափովր: Իսկ եթէ բովանդակ ծանեան աշակերտքն զմարգարէսն մարգարէական հոգով իմացան, զոր ի յարութեան ամենայն սուրբք եւ արդարք առնուն շնորհս, որով ճանաչեն ի զ[ալս]տեան⁶⁸ վերջինքն զառաջինսն եւ նախագոյնքն՝ [յե]տինսն: Է եւ այլ պատճառ ծանաւութեանց⁶⁹ նոցա. քանզի զՄովսէս տախտակաւքն տեսին, եւ լուսաւորեն երեսաւք, իսկ զԵղիաս՝ մաշկեկան եւ հրեղէն կառաւքն, որպէս եւ աւետարանիչն «երեւեալ փառաւք»^{35*}, ասէ:

Իսկ թմբրութիւն աշակերտացն ոչ եթէ տաղտուկ ինչ եւ անախորժելի, յորմէ գերծանիլ եւ փախչել ոք սիրէ, այլ առաւել ախորժելի եւ քաղցր, որպէս սերոբէիցն եւ քերոբէից եւ ամենայն զաւրաց երկնաւորաց, եւ որպէս Պետրոս եւ Պողոս ոմն ի զարմացման եղեալ զանաւթ կտաւի տեսանելով խաւսի ընդ Աստուծոյ^{36*}, եւ ոմն յերկրորդ երկինս ժամանեալ լսէր բանս անձառս՝ զԵրրորդութեան խորհուրդն^{37*}: Եւ այժմ բազումք ի սրբոցն, որք ըստ իւրաքանչիւր կարի աշխատութեամբ մաքրեալ զխորհուրդս իւրեանց եւ յաղաւթելն քաղցրանան մինչեւ ի թնդմանս սրտիցն յարտասուս յորդորին, եւ զայս ի ստէպ ստէպ յիշելոյն զԱստուած եւ մտացն աչաւք ի Նա միշտ⁷⁰ հայելովն ստանան: Եւ որպէս Նախավկայն սուրբն Ստեփանոս բացեալ զերկինս տեսանէր աղաւթիւքն եւ զՌդի ընդ աջմէ Հաւր, եւ անապական ուրախութեամբ լնոյր:

Իսկ ասելն Պետրոսի եթէ՝ «Բարիոք է մեզ աստ լինել», զի ոչ կամէին յաստուածավայելուչ տեալեանցն մեկնել⁷¹, քանզի կարի ըմբռնեալք ցանկութեամբ⁷² տեսութեան եւ ի լսելիս հնչմանն եւ հոտ անուշութեան բուրմամբ Հոգւոյն եւ ի հովանաւոր ծածկութից լուսափայլ ամպոյն:

«Բարիոք է մեզ աստ լինել».

Քանզի Հայրն երկնաւոր աստ յայտնեաց զխորս անբաւ խորհրդոցն բարերարութեան իւրոյ, զի որպէս զՔեզ բնութեամբ Ռդիդ ի լսելիս մեր ձայնի վերահնչեաց, եթէ՝ «Դա է, դմա լուարութ ալսպէս եւ ի ձեռն քո, զի բնութիւնս մեր ընդունելի եղեւ քեզ եւ Հայր զմեզ որդիս ըստ շնորհի վերագրեաց»⁷³:

«Բարութ է աստ լինել».

Զի Տէրդ եւ վարդապետդ ի վարժարանիս ի միջի մերում, զոր արս իսկ անուանի է⁷⁴:

«[Բարիոք] է աստ լինել».

Զի Հոգին Սուրբ ի հոտ անուշութեան բուրմանն, յոր վայելեցաքս⁷⁵, իսկ ընդ մեզ է:

Եւ արդ, զի՞նչ ոչ վայելեցաք ի բարեաց ամպ հովանի մեզ, որով եւ լեառնս ծածկի, եւ ամրանամք, գիտեմ, զի ոչ իշխեն մերձենալ այսր ժողով չարանախանձ հրէիցն, քանզի որդիք են հարցն այնոցիկ, որ ի հրամանատու ձայնէն եւ ի շամանդաղս ամպոյն զանգիտեցին, զի թէ անդ ի մթագոյն ամպոյն երկեան մերձենալ ի Սինա⁷⁶, առաւել ապա ի սաստիկ լուսափայլ ամպոյս պակուցեալք եւ ոչ հպին ի լեառնս Թափովր: Չի թէ նայ այնու ամրացեալ Սինա կոչի, որ թարգմանի Անմատոյց, եւս⁷⁷ առաւել սա Հոգով պարսպեալ կոչի Թափովր, որ թարգմանի Էջք Հոգոյն: Եւ զի նոքա հանապազ Հոգոյն Սրբոյ հակառակ կան, վասն այնորիկ բացամերժին աստի:

«Բարիոք է աստ լինել».

Չի եթէ յորժամ հակառակ Մովսիսի քարամբք զինեցաւ ժողովուրդն, եւ նա փախստեա ի խորանն ապաւինեալ, եւ վաղվաղակի ամպ ծածկեաց, եւ ոչ իշխեաց ոք անդ մտանել: Ապա եւ յՈրդոյդ Աստուծոյ ամպայարկս ամենեւին ոչ մերձեցին:

«Բարիոք⁷⁹ աստ լինել».

Չի Մովսէս աստ է, հաւատարիմ ծառայն քո: Եւ զփորձ գիտեն նոքա զհարուածոյ⁸⁰ գաւազանի նորա, զի եթէ յորժամ զարեւսն անարգեցին, այնչափ սաստիկ գանեաց զնոսա, ապա որչափ եւս⁸¹ առաւել եթէ ի Տէրոյ արինացն ձեռնամուկս լինիցին: Լուսաւորեցեր մեզ զծածուկ արինացն ոչ քողածածկեալս, այլ բացաւ⁸² երեսաւք զփայլեալ զփառս Տեառնոյ իբրեւ ընդ հայելի տեսեալ զՔո լուսաւորեալ երեսոյ իբրեւ զարեգակն, վասն այնորիկ ոչ զանգիտեմք հայել ի քողայծածկոյթ բացեալ երեսսն Մովսէսի, զի եթէ յորժամ ի ձեռագործ խորանն մտանէր կալ առաջի Քո, բացաղբեր զքաւոն յերեսացն, ապա որչափ եւս⁸³ առաւել յանձեռագործ ամպայարկս մտանելով⁸⁴ է մերկանալ զծածկոյթ երեսացն:

Արդ, զի ոչ ծածկութիւն գրոյն աստ, այլ ի յայտնութիւնն Հոգոյն միաւորեալ եմք ի մի հոգի մեք⁸⁵ եւ Մովսէս ի խաղաղութիւն է: Իսկ հրեայքն դեռեւս առազաստեալ սրտիւ ընթեռնուն⁸⁶ զՄովսէս, եւ ոչ ունին զՀոգին, որ կեցուցանէ^{38*}: Վասն այնորիկ ոչ կարեն հայել յերեսս հոգեւորին Մովսէսի⁸⁷, զի մեռանին. ոչ է հոգի խաղաղութեան ընդ նոսա, ոչ իշխեն գալ այսր:

Դարձեալ «բարիոք է մեզ աստ լինել», զի նախանձախնդիրն Աստուծոյ աստ է: Եւ ոչ անգիտանան հրեայքն զգարութիւն լեզուի նորա առ հասարակ ընդ տիեզերս, զի սաստկապէս զանեաց զհակառակսն Աստուծոյ: Եւ զի հրեայքն դեռ եւս զնոյն բերեն զհակառակութիւն յինքեանս, զնոյն կրեն զհարուածս, մանաւանդ թէ եւս առաւել, զի յայնժամ զծառայսն Աստուծոյ կոտորէին զմարգարեսն: Իսկ այժմ զՈրդիդ խնդրեն՝ զՏէրոյ մարգարէից, եւ գիտեմ, զի ոչ արգելոյիր երկայնամտութեամբք Քո զարդարապէս բարկացողսդ ի վերայ նոցա, զի թէպէտ եւ նոքա ոչ գային այսր, սոքա վաղվաղակի անդր ընթանային, զի ոչ էն նուաստագոյն սոքա⁸⁸, քան զհարսն իւրեանց, որք զայրացմամբ զսիկիմացիսն կոտորեցին: Եւ անդ Յակոբ տրտնջեաց վասն կոտորածին, բայց աստ առաւել գործէ ըստ որում է աստուածասէր քան որդեսէր:

Իսկ մեզ լինել միաւորական եւ ոչ որոշաբար. Պետրոս զինքեանս եւ զՏէրն իբրեւ զՈրդոյ առ հարս աղաղակէ: Եւ արդ, իջցէ Հոգին Տեառն առաջնորդել մեզ ի միւս եւս

բան:

«Տէր կամի՞ս, զի արասցուք երիս տաղաւարս. մի քեզ եւ մի Մովսէսի եւ մի Եղիայի»:

Երբեակ թուովն զԵրրորդութեան ծանուցանէ զխորհուրդ, վասն զի զԲանն Աստուած ի մարմնի գոլով համարէին ընդունել ընդ բաւանդակութեամբ⁸⁹ մտանել տաղաւարի, թէպէտ եւ ըստ Աստուածութեան ոչ բաւեն նմա տարերք: Իսկ զՀայր եւ զՀոգին Սուրբ, թէպէտ եւ ոչ բովանդակութեամբ մարմնոյ գոյր ընդունել, այլ զի Երրորդութիւն բարերար եւ սուրբ, եւ սրբոց Իրոց սիրտս իբրեւ ի տաճար բնակութեան⁹⁰ լինել հաճի, զոր Մովսէսի եւ Եղիայի համարեցան ընդունել, որպէս ասաց Աստուած, թէ՝ «Բնակեցայք ի նոսա, եւ գնացից ի նոսա»^{39*}, եւ թէ՝ «Պատուիրեմ Հոգով իմով ծառայից իմոց մարգարէից»^{40*}, եւ եթէ՝ «Հոգին իմ, որ ի քեզ եւ բանն իմ, որ ի բերան քո»^{41*}: Այս երբեակ տաղաւարաւ զանբաժանելի զԵրրորդութիւն անդ մերձ գոլով հաւատաին: Դարձեալ խնդրելի է, թէ զհարդ զծառայսն ընդ Տեառն տաղաւարակից լինել Պետրոսի թիւ արկանէր: Զայս եւ Տէրն ասէր, թէ՝ «Ուր Եսն եմ անդ եւ պաշտանեայն իմ եղիցի»^{42*}: Եւ զԱբրահամ եւ զՍահակ եւ զՅակոբ յարքայութեան վկայեաց լինել: Եւ վասն է՞ր զինքեանս ոչ ասաց գոլ տաղաւարակից. վասն զի սովորութիւն է սրբոց ոչ զանձինս, այլ զընկերս⁹¹ յառաջեցուցանել ի պատիւս: Եւ դարձեալ, վասն զի զանճառելի տեսանելով զաստուածային փառսն անարժանս զինքեանս համարէին, որպէս երբեմն Եսաիաս ի փառաց Աթոռ զՏէրն տեսանելով սրովբէիւք շրջապատեալ զերեք սրբասացութիւն վերաձայնելով՝, զայն տեսանելով եւ լսելով ի հիացման եղեալ, զինքն մարդ եւ մեղաւոր խոստովանէր, որպէս Պետրոս երբեմն ի վերա ծովուն տեսեալ զՏէրն, զի գնայր եւ զի հրամանաւ ի ծովուն սքանչելագործէր, ասէ. «Ի բաց գնա յինէն, Տէր, զի այր մեղաւոր եմ ես»^{43*}:

Իսկ զի՞նչ եթէ՝ «Դա է Որդի Իմ սիրելի, դմա լուարութք». վասն զի մի Որդի եւ մի բնութիւն դաւանեաց եւ ոչ խնդրեցաւ աստ բնութեանցն թիւ⁹² կամ զանազանութիւն: Դարձեալ մի բնութիւն ոչ որպէս միայն Աստուծոյ եւ Հոգոյն կամ հրեշտակի անշարախառն եւ պարզ եւ յատուկ, եւ ոչ որպէս Եւտիքէս, կամ եւս յառաջագոյն Մարկիոն եւ Մանի, որք ոչ ինչ ասացին առնուլ ի մարդկանէ, կամ Ապողինար, զի թերապէս մարմին ասաց ունէլ՝ անոգի եւ անմիտք, կամ Պանդորոս, որ յեղափոխեալ ի մարմին ասէ զԱստուածութիւն: Այլ կատարեալ աստուածային բնութիւն եւ լիապէս մարդկային բնութիւն, զգոյութիւն ամբիժ, ամբողջ անլուծանելի պահեալ՝ աստուածագործ միաւորութեամբ միացեալ եւ մի լեալ, որպէս հոգի մարդոյ, այլ բնութիւն եւ մարմին այլ, բայց արարչութեամբ Աստուծոյ միաւորեալ եւ ոչ ի միմեանս փոփոխեալ կամ լուծեալ, այլ ամբողջ պահեալ եւ միացեալ. մի մարդ, մի բնութիւն: Այսպէս առաւել վեհագոյն. Աստուծոյ եւ մարմնոյ, հոգւով եւ մտաւք միաւորեալ մի բնութիւն: Զայս դաւանեաց Հայր, այսպէս վկայեաց Հոգին Սուրբ: Եւ ոչ թիւ ի ներքս եմուտ երկեակ բնութեանց, զի Երրորդութիւն է առանձնական եւ բնութիւն միական ամբողջ պահեացի: Զայս հաստատեցին առաքեալքն, զկնի նոցա վարդապետք եկեղեցոյ, ամենեքեան արթեանք եւ տեղի բնակութեան Երրորդութեան գոլով: Եւ ի նմանէ զՆորայսն ուսեալ եւ վկայեալ եւ ոչ որպէս երկուս ի ներքս բերեն որդիս կամ

բնութիւնս, որք յանդիման հակառակ են Երրորդութեան Սրբոյ եւ ընդդիմակայք վկայութեան Հաւր եւ Հոգւոյն, եւ այս են ամենայն երկաբնակք:

Այլ մեք թողցուք զնոսա ի սոսկալի ատեանն Քրիստոսի, զի նմա մեղան եւ մեք դարձցուք յաւուրս խորհուրդս: Եւ մինչ դեռ իջանէին ի լեռանէն⁹³ պատուիրեաց Յիսուս աշակերտացն եւ ասէ. «Մի՛ ումեք ասեք⁹⁴ զտեսիլդ մինչեւ Որդի մարդոյ⁹⁵ ի մեռելոց յարիցէ»: Վասն զի զխոնարհագոյնս, դեռ եւս⁹⁶ կատարելոց էր գտնտեսութիւն. զանարգանս, զապտակս, զխաչ եւ զմահ եւ զթաղումն: Ոչ ետ հրաման՝ նախ զփառսն քարոզել, եւ ապա զանարգանսն յանձն առնուլ. նախ զփայլեալ դիմացն որպէս զարեգակն քարոզել եւ ապա թուք յերեսս ընդունել եւ զՄովսէս եւ զԵդիս այնչափ ամաւք յառաջ զմարգարէսն քարոզել, եթէ կոչեաց զոմն ի մեռելոց եւ զոմն՝ ի կենդանեաց⁹⁷ եւ ապա Ինքն մեռանել: Այլ յորժամ զամենեցուն զյայտնի եւ զհամարէնն ցուցցէ աստուածագործութիւն ի Խաչին. զարեգակն խաւարեալ, զերկիր թնդեալ շարժիմամբ, վէմք պատառեալք. այս համարէն տիեզերաց հիացումն, իսկ վարագորին՝ հերձումն եւ լերինն Ձիթենեաց ընդ չորս բաժանումն հերձանելով եւ գերեզմանաց բանալ, եւ երեսնամեա մեռելոցն յառնել. այս ի Հրեաստան եւ յԵրուսաղէմ, եւ որպէս Աստուած տեսանել աշակերտացն զյարուցեալն. այս ի Գալիլեա հեթանոսաց: Վասն այնորիկ զայլակերպութիւն նորա ի Թափովր եւ զայլ հրաշս նորին զաշակերտացն միայն գտեսեալս ոչ ետ հրաման ասել. զի ոչ հաւատաին մինչ չեւ⁹⁸ զհամարէնն տեսեալ, բայց է իմն եւ այլ տեսութիւն, զի աշակերտացն եւ մեզ ամենեցուն ուսուցցէ մի՛ ինչ ի ցոյցս⁹⁹ առնել եւ փառս որսալ: Եւ զայս ի բազում տեղիս առնէր, եւ զամենայն ինչ զիւր առ ի խրատ մեզ դնէ առաջի:

ՏԱՐԸՆԹԵՐՅՈՒՄՆԵՐ

Խորագիր՝ **Բ** Յոհաննիսի հայոց վարդապետի որ եւ մականունն Կոզեռն՝ ասացեալ յաղագս Վարդաւարի տանին, եթէ վասն էր յնթերձուածն ոչ շարագրեցաւ ոչ ի Յակովբէ մեծէ, որ է եղբայր Տեառն, եւ ոչ ի Կիւրդէ եւ ոչ զկնի նոցայ յայլոց վարդապետաց:

Բնագիր՝ **1** **Բ** յապառնիսն: **2** **Բ** քան գտանոյ: **3** **Բ չիք** սրբոյ: **4** **Բ** յունուիարի: **5** **Բ** մարմնալ: **6** **Բ** միանկամ: **7** **Բ** առհաւատչէիւք: **8** **Բ** զվաւելումն: **9** **Բ** ընթերցուածոց: **10** **Ա** ընթերցուածոյ: **11** **Բ** զի եւ: **12** **Բ չիք** ընդ: **13** **Բ** երկնէ **փիւ**. որպէս է: **14** **Բ** պարաստեցաւ: **15** **Բ չիք** յԱստուծոյ: **16** **Բ** հաւատ: **17** **Բ** առաջնորդեաց: **18** **Բ** ի ներքն **փիւ**. ինքն: **19** **Բ** Կոռնելի: **20** **Ա չիք** եթէ ի հաւատալն... Քրիստոս: **21** **Բ** զենելոյ: **22** **Բ** հետամում: **23** **Բ** ճանապարհորդեմք: **24** **Բ** բխմամբ: **25** **Բ քառս կրկնվում է**: **26** **Բ** քաղցրերգութեամբ **փիւ**. քաղցրաբարբառ: **27** **Բ** Պասքեայ: **28** **Բ չիք** դրունք: **29** **Բ** Միածին: **30** **Բ չիք** ի: **31** **Բ** պենդակոստէից: **32** **Ա չիք** Տէր մեր: **33** **Ա** վաղվաղակի փոյթ **փիւ**. վաղվաղափոյթ: **34** **Ա** ի յերկիր: **35** **Բ** Վարդաւորի: **36** **Բ չիք** զփառսն: **37** **Բ չիք** որ: **38** **Բ** հաստագոյն: **39** **Բ չիք** յորժամ: **40** **Բ չիք** եւ: **41** **Ա չիք** ի: **42** **Ա** զգաստացեալ: **47** **Բ չիք** առ: **48** **Ա** առհաւատչաւի: **49** **Բ** ի փառաց: **50** **Բ** արքայութիւն: **51** զՅովաննէս զերագոյն քաջ զնա **փիւ**. զՅովաննէս... վերագոյն: **52** **Ա** որ **փիւ**. մի: **53** **Ա չիք** մի: **54** **Բ** եւ **փիւ**. Այլ եւ: **55** **Բ** միիւսանգամ: **56** **Բ չիք** Եւ: **57** **Բ** փոխումն: **58-60** **Ա չիք** յերեւման Քրիստոսի... եւ զԱբիւրոն: **59** **Բ** յանապատականութիւն: **61** **Բ չիք** եւ: **62** **Բ չիք** որպէս: **63** **Բ** փափաքումն (**այսպէս եւ այլոյր**): **64** **Ա** այսինքն **փիւ**. այս է: **65** **Բ** առցես: **66** **Բ չէս**: **67** **Բ** յինքեան: **68** **Ա չիք** ի գալստեան: **69** **Ա** ծանալթութեան: **70** **Բ չիք** միշտ: **71** **Բ** տեղեացն յայտնեալ **փիւ**. տեղեացն մեկնել: **72** **Բ** ցանգութեամբ: **73** **Բ** վերագրեցեր: **74** **Բ** անուանէի **փիւ**. անուանի է: **75** **Ա** վայելեցաք: **76** **Ա** Սինեա (**այսպէս և այլոյր**): **77** **Բ** եւ: **78** **Բ** էջ: **79** **Բ** Բարւոք: **80** **Բ** զհարուած: **81** **Բ չիք** եւս: **82** **Ա** բազում **փիւ**. բացաւ: **83** **Բ** եւ: **84** **Բ** մտանել: **85** **Բ** եմք **փիւ**. մեք: **86** **Բ** ընդեռնուն: **87** **Բ** Մովսէսի: **88** **Բ** նոքա: **89** **Բ** բաւականութեամբ: **90** **Բ** բնութեան: **91** **Ա** զնկերս: **92** **Բ** նիւր: **93** **Ա** լեռնէն: **94** **Ա** ասիցէք: **95** **Բ** մարդոյ: **96** **Բ** եւ: **97** **Ա** զոմն ի կենդանեաց եւ զոմն ի մեռելոց. **ուղղված բ, ա հերթագայություն ցույց տվող նշումով**: **98** **Բ** մինչեւ **փիւ**. մինչ չեւ: **99** **Բ** ցոյց: